

УДК 332.02

Островська Н. Д.*ostrovskand@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1802-7282**к.пед.н. доц., доцентка кафедри гуманітарної освіти і туризму, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут», м. Бережани***Герасимів З. М.***gerasymiv_z@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2505-2769**к.геогр.н., доцент, доцентка кафедри гуманітарної освіти і туризму, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут», м. Бережани***Соловей І. С.***iryua_1978@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2436-7515**к.е.н., старший викладач кафедри гуманітарної освіти і туризму, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут», м. Бережани*

МЕХАНІЗМИ ПРОАКТИВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ГРОМАДАХ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ

Анотація. У статті наголошено на актуальності застосування проактивної політики розвитку зеленого туризму на місцевому рівні. Зазначено, що це слугуватиме чинником розвитку приватної підприємницької ініціативи, зростання доходів, розвитку інфраструктури та покращення якості життя населення, а також пришвидшення місцевого економічного розвитку, особливо на депресивних територіях. Метою дослідження стало визначення та обґрунтування положень механізмів проактивної політики стимулювання розвитку зеленого туризму в громадах західного регіону України. Розкрито актуальність проблеми стимулювання розвитку зеленого туризму у громадах областей західного регіону України, яка полягає в тому, що політика в цьому керунку може стати дієвим інструментом забезпечення пожвавлення економічної діяльності та покращення якості життя на сільських і віддалених гірських територіях (українські Карпати), які традиційно вважалися депресивними. Доведено, що реалізація такого завдання потребує залучення проактивної політики місцевого економічного розвитку, яка буде реалізуватися на рівні територіальних громад і орієнтуватися на розвиток малого приватного підприємництва, зокрема в перспективних видах економічної діяльності, до яких безпосередньо відноситься зелений туризм, зі активним залученням до таких процесів саме місцевого населення. Встановлено, що така політика має реалізуватися за двома напрямками: (1) економічний з метою формування середовища стимулювання створення та розвитку об'єктів зеленого туризму і залучення задля таких цілей інвестиційних ресурсів та (2) соціально-організаційний з метою розвитку інфраструктури територій, зокрема соціальної та туристичної, а також модернізації ринку праці в сфері туризму. Визначено провідні інструменти проактивної політики стимулювання розвитку зеленого туризму на рівні громад, а саме у межах економічного напрямку це бюджетний, економічний, інвестиційний, грантовий, кредитний та створення фондів фінансування розвитку; у межах соціально-організаційного напрямку – інфраструктурний, соціальної підтримки, соціально-трудова відносин, інформаційний.

Ключові слова: зелений туризм, місцевий економічний розвиток, громади, туристичний бізнес, напрями розвитку.

Ostrovska Nadija

ostrovskand@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1802-7282

PhD, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Humanitarian Education and Tourism, Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute", Berezhany

Gerasymiv Zoriana

gerasymiv_z@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2505-2769

PhD, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Humanitarian Education and Tourism, Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute", Berezhany

Solovei Iryna

iryna_1978@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-2436-7515

PhD, Senior Lecturer of the Department of Humanitarian Education and Tourism, Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute", Berezhany

MECHANISMS OF PROACTIVE POLICY FOR THE DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM IN THE COMMUNITIES OF THE WESTERN REGION

Abstract. *The article emphasizes the relevance of applying a proactive policy of green tourism development at the local level. It is noted that this will serve as a factor in the development of private entrepreneurial initiative, income growth, infrastructure development and improvement of the quality of life of the local population, as well as acceleration of local economic development in Ukraine, especially in depressed areas. The purpose of the study was to determine and justify the provisions of the proactive policy mechanisms for stimulating the development of green tourism in the communities of the western region of Ukraine. The relevance of the problem of stimulating the development of green tourism in the communities of the regions of the western region of Ukraine is revealed, which consists in the fact that the policy in this direction can become an effective tool for ensuring the revitalization of economic activity and improving the quality of life in rural and remote mountainous areas (the Ukrainian Carpathians), which were traditionally considered depressed. It has been proven that the implementation of such a task requires the involvement of a proactive policy of local economic development, which will be implemented at the level of territorial communities and focus on the development of small private entrepreneurship, in particular in promising types of economic activity, which directly includes green tourism, with active involvement in such processes precisely local population. It was established that such a policy should be implemented in two directions: (1) economic in order to create an environment for stimulating the creation and development of green tourism facilities and attracting investment resources for such purposes; and (2) social and organizational with the aim of developing the infrastructure of the territories, in particular social and tourist, as well as modernization of the labor market in the field of tourism. The leading tools of the proactive policy of stimulating the development of green tourism at the community level have been determined, namely, within the economic direction, these are budgetary, economic, investment, grant, credit, and the creation of development financing funds; within the social and organizational direction – infrastructural, social support, social and labor relations, informational.*

Keywords: green tourism, local economic development, communities, tourism business, directions of development.

JEL Classification: D10, E27, L83

DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-9-8>

Постановка проблеми. Територія України надзвичайно різноманітна з унікальними природними ландшафтами, ресурсами та краєвидами. Все це надає неабиякого потенціалу для розвитку зеленого туризму на сільських та віддалених територіях нашої країни.

З іншого боку, на сьогодні сільські території України здебільшого характеризуються істотно нижчим рівнем соціально-економічного розвитку. У багатьох областях та навіть на центральному рівні державного управління приймаються стратегії і програми активізації господарської діяльності на сільських територіях. Однак, ефективність їх заходів все ще недостатня для того аби стверджувати про достатній успіх у сфері місцевого економічного розвитку та поширювати відповідні практики на всю країну.

Одним з перспективних інструментів вирішення згадуваної проблеми може стати активний розвиток в громадах зеленого туризму, який при мінімальних витратах (інвестиціях) може надати широкого імпульсу і місцевому економічному розвитку, і збільшенню доходів та покращенню якості життя місцевого населення, створивши дієві ефекти синергії.

Відтак, зазначене актуалізує завдання пошуку ефективних механізмів й інструментів політики стимулювання розвитку зеленого туризму в громадах України, особливо західних, значна частина яких знаходиться на території українських Карпат – краю традиційно привабливого для внутрішніх і зовнішніх туристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У великій кількості наукових досліджень з проблем забезпечення місцевого економічного розвитку, стимулювання якого безпосереднім чином позитивно позначається на покращенні якості життя місцевого населення, а також розвитку сільських, віддалених, депресивних територій зазначається, що такі тренди визначаються стимулюванням розвитку малого підприємництва і залучення до таких процесів місцевого населення з максимально ефективним використанням в таких цілях місцевого ресурсного потенціалу. Якщо йдеться про сільські території, то мова, очевидно, ведеться про розвиток такого виду економічної діяльності (відповідно, зайнятості населення), як зелений туризм. Ці та пов'язані з ними аспекти достатньо комплексно розкриті в публікаціях Л. Безуглої, Т. Куваєвої, Т. Герасименко [2], В. Грановської, В. Бойка

[4, с. 57–65], О. Мельниченка [8, с. 10–14] та інших дослідників.

Відтак, регіональні та місцеві органи влади мають, по-перше, сформулювати відповідне сприятливе середовище для створення і розвитку нових суб'єктів зеленого туризму; по-друге, надати відповідне доступне ресурсне (головним чином – фінансово-інвестиційне) забезпечення відкриття нових об'єктів зеленого туризму; по-третє, забезпечити місцевому населенню достатній інформаційно-консалтинговий та інший супровід. Саме тому цю проблематику активно вивчали й присвятили власні публікації такі вітчизняні науковці, як В. Бойко, А. Ключник, Л. Півнюва [3, с. 213–222], Р. Лупак [6, с. 189–194], А. Охріменко [9, с. 160–167] та ін.

Водночас, слід зауважити, що Україна є привабливою країною для всіх видів туризму. Однак, якщо йдеться про стимулювання місцевого економічного розвитку, то саме зелений туризм видається найбільш привабливим у таких цілях. Відтак, сутнісно-змістові характеристики, специфіка та особливості місцевої економічної політики стимулювання розвитку зеленого туризму, з одного боку, а також підходи до менеджменту створення і розвитку таких об'єктів, з іншого боку, охарактеризовані у працях Н. Іванченка [5], О. Морозової, О. Морозова, Є. Волочнюк [7, с. 42–48], Ю. Алексєєвої [1, с. 182–191], Т. Ткаченка, О. Гладкого, В. Жученка [10, с. 81–90] та ін. дослідників, які спеціалізуються на наукових пошукуваннях у сфері туризму і рекреації і в нашій країні і за кордоном.

Вказане одночасно є свідченням і актуальності цієї проблематики і наявності все ще не вирішених на сьогодні проблем в частині теоретико-методичних та прикладних основ стимулювання розвитку зеленого туризму, особливо зі застосуванням в таких цілях механізмів та інструментів проактивної політики.

Постановка завдання. Метою дослідження стало визначення та обґрунтування положень механізмів проактивної політики стимулювання розвитку зеленого туризму в громадах західного регіону України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України характерні проблеми депресивності сільських територій та низького рівня ділової активності місцевого населення за межами обласних і районних центрів, великих міст, центрів економічної активності. Окрім того, дуже низькою залишається

культура інвестування власних заощаджень, а також міграційного капіталу у власну справу.

Натомість, як показує світовий досвід, розвиток приватного малого бізнесу є дуже вагомим чинником активізації місцевого соціально-економічного розвитку, покращення інфраструктури та взагалі збереження людського ресурсу на сільських територіях країни.

Більшість сільських територій західного регіону України розташовані в українських Карпатах, що відкриває для них безпосередній потенціал в частині розвитку зеленого туризму. Про такі перспективи йдеться вже не перший рік. Проте, ситуація критично не змінюється. В Карпатах дійсно створюється багато нових дестинацій та туристичних об'єктів, проте належного масштабування зеленого туризму все ще не відбулося.

Відтак, слід змінювати підходи і принципи державної політики в цій сфері. Особливо важливо говорити про проактивність місцевої економічної політики. Під проактивною розуміємо політику, яка орієнтується на створення такого собі ідеального середовища, в якому всі процеси будуть відбуватися у потрібному руслі. Іншими словами середовище буде не тільки сприятливим, але й стимулюватиме місцеве населення до бізнесу, зокрема в сфері зеленого туризму. У відповідності до наведеного підходу є підстави визначити в якості мети політики формування середовища (1) високого рівня сприятливості для створення об'єктів зеленого туризму, (2) фінансово-інвестиційного та іншого ресурсного забезпечення, (3) стабільного функціонування та сталого поступу туристичної і загальної інфраструктури. Саме підхід у вигляді «формування середовища» відповідає характеру проактивного регулювання, яке не орієнтоване на відшкодування наслідків, що вже настали, (іншими словами – політика пасивного відшкодування втрат), а на випередження задля створення таких умов, за яких існує відповідна мотивація до раціональної поведінки і, відповідно, забезпечення достатніх стимулів і мотивів для підприємництва у сфері зеленого туризму.

Системний характер мети місцевої економічної політики закономірно визначає і потребує розлогого спектру напрямів, за якими буде вестися відповідна робота. Їх ідентифікація, своєю чергою, має опиратися на розуміння форм прояву та чинників впливу на розвиток зеленого туризму на сільських

територіях, з іншого боку. Відтак, в процесі формування та реалізації місцевої економічної політики в аналізованій сфері важливо вирішити завдання ідентифікації й дослідження груп населення, яке має (за певними якісними характеристиками, інтегральним індексом або частковими критеріями) спроможності до бізнесу та до відкриття об'єктів зеленого туризму.

Загальним стратегічним очікуваним результатом від впровадження заходів місцевої економічної політики в аналізованій сфері вважаємо за доцільне визначити пошкваллення підприємницької активності на місцевому рівні та покращення якості життя населення сільських та віддалених територій громад західного регіону України.

Досягнення цієї мети потребує реалізації відповідних інструментів регулювання за, по-перше, економічним та, по-друге, соціально-організаційним напрямом (рис. 1).

Економічний напрям орієнтується на формування середовища стимулювання створення та розвитку об'єктів зеленого туризму і залучення задля таких цілей інвестиційних ресурсів. Відповідно, його інструментами є бюджетний, економічний, інвестиційний, грантовий, кредитний та створення фондів фінансування розвитку. Таким чином, економічний блок політики у більшій мірі орієнтується на фінансово-інвестиційне та ресурсне забезпечення місцевого населення в плані створення та розвитку об'єктів зеленого туризму.

Метою соціально-організаційного напрямку політики доцільно визначити розвиток інфраструктури територій, зокрема соціальної та туристичної, а також модернізацію ринку праці в сфері туризму (йдеться про врегулювання більшості важливих положень в системі соціально-трудова відносин). Інструментами соціально-організаційного напрямку слугують інфраструктурний, соціальної підтримки, соціально-трудова відносин, інформаційний. Загальний характер реалізації інструментів цієї групи передбачає формування сприятливого інфраструктурного та інтелектуально-кадрового забезпечення розвитку зеленого туризму на сільських територіях західного регіону України з прив'язкою і узгодженням таких процесів з належним рівнем соціальної захищеності місцевого населення як в цілому, так і під час їх участі у соціально-трудова відносинах як найманого персоналу, так і в ситуації самозайнятості.

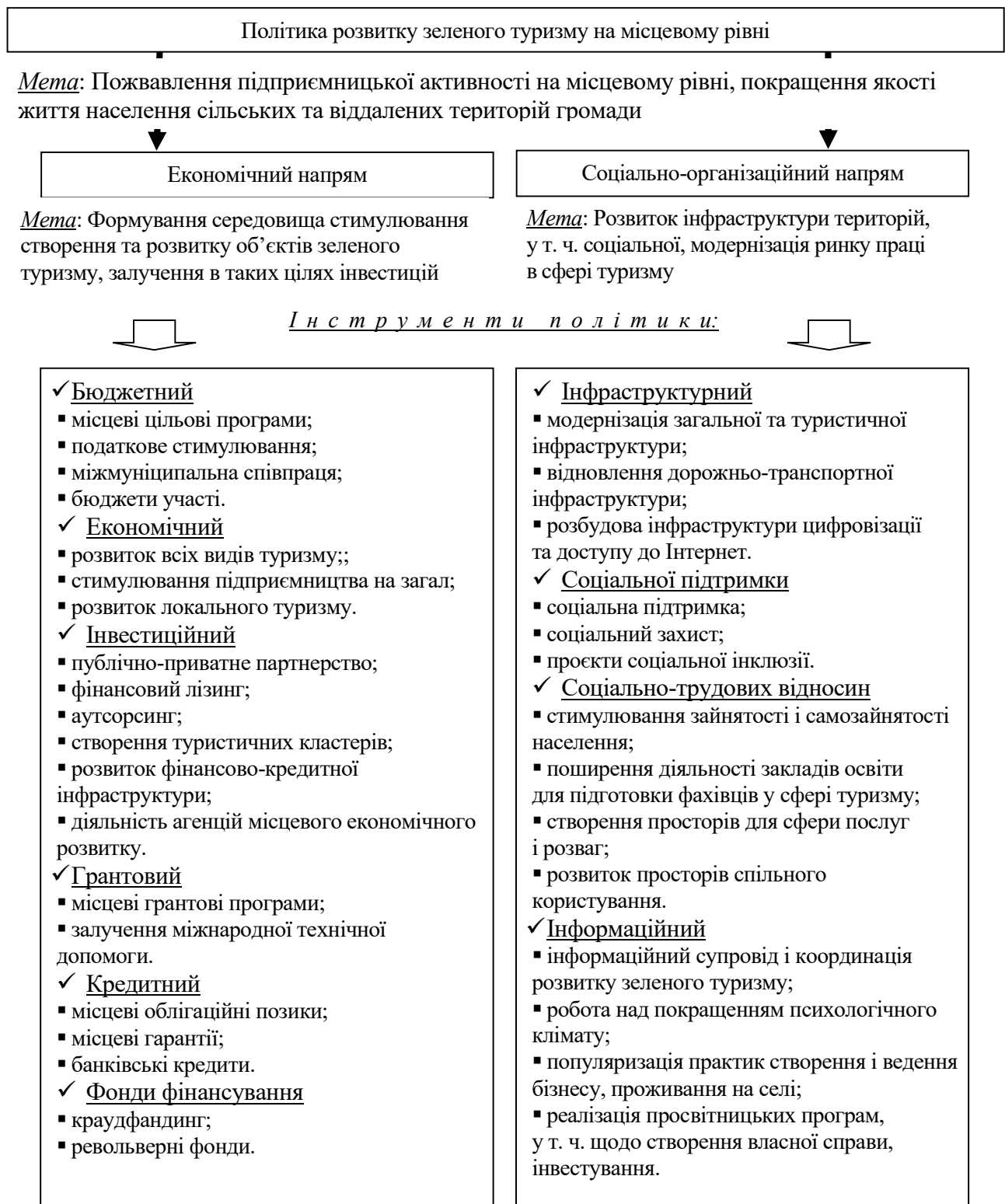

Рис. 1. Сукупність інструментів проактивної політики розвитку зеленого туризму в громадах західного регіону України

Джерело: авторська розробка

Реалізація визначених інструментів потребує покращення системи фінансово-ресурсного забезпечення становлення і подальшого розвитку зеленого туризму на сільських

територіях західного регіону України. Елементами фінансово-ресурсного забезпечення є фінансові, трудові та сировинні ресурси, матеріально-технічне забезпечення, земельні

ділянки, приміщення, техніко-технологічна база, комерційно-збутова та логістична інфраструктура, інвестиції, сучасні технології, інновації, консалтинговий, маркетинговий, юридичний та ін. супровід, інформація, знання, нематеріальні активи, інтелектуальна власність. Вбачається їх комплексне залучення з таких джерел: ресурси суб'єктів фінансово-кредитної системи; кошти спеціалізованих фондів та структур фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва; ресурс населення, сформований переважно за рахунок доходів від зовнішньої трудової міграції; державна бюджетно-грантова підтримка; кошти фондів міжнародної технічної допомоги.

При цьому, головними інструментами, якими слід скористатися місцевим органам влади на рівні громад, є інституціалізація та реалізація спеціалізованих банківських фінансово-кредитних програм та залучення коштів трудових мігрантів; бюджетно-грантова підтримка; залучення міжнародної технічної допомоги; створення і розвиток туристичних кластерів; надання в пільгове використання вільних земельних ділянок і приміщень; підтримка франчайзингових програм в туристичному бізнесі; розвиток кредитної кооперації на селі; підтримка проектів співпраці суб'єктів малого бізнесу та освітніх, науково-дослідних і великих туристичних структур; реалізація креативного підприємницького потенціалу сільського населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розвиток зеленого туризму може стати дієвим інструментом забезпечення поживлення економічної діяльності та покращення якості життя на сільських і віддалених територіях України, зокрема гірських, які традиційно вважаються депресивними. Однак, ці перспективи все ще далеко не реалізовані, хоча для цього й було здійснено вже достатньо багато заходів.

Зміна ситуації на краще потребує реалізації проактивної політики місцевого економічного розвитку, яка буде реалізуватися на рівні територіальних громад і орієнтуватися на розвиток малого приватного підприємництва, зокрема в перспективних видах економічної діяльності, до яких безпосередньо відноситься зелений туризм, зі активним залученням до таких процесів саме місцевого населення.

Встановлено, що така політика має реалізуватися за двома напрямками: (1) економічний

з метою формування середовища стимулювання створення та розвитку об'єктів зеленого туризму і залучення задля таких цілей інвестиційних ресурсів; провідними інструментами політики стимулювання розвитку зеленого туризму за цим напрямом є бюджетний, економічний, інвестиційний, грантовий, кредитний та створення фондів фінансування розвитку та (2) соціально-організаційний з метою розвитку інфраструктури територій, зокрема соціальної та туристичної, а також модернізації ринку праці в сфері туризму; інструментами соціально-організаційного напрямку слугують інфраструктурний, соціальної підтримки, соціально-трудова відносин, інформаційний.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються мікрорівневих аспектів менеджменту створення та розвитку об'єктів зеленого туризму в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєва Ю. В. Державне регулювання соціального туризму в Україні. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2009. № 1. С. 182–191.
2. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>
3. Бойко В. О., Ключник А. В., Півньова Л. В. Зміцнення конкурентоспроможності підприємств екологічного (зеленого) туризму. *Вісник Херсонського Національного Технічного Університету*. 2020. №3. С. 213–222.
4. Грановська В. Г., Бойко В. О. Функціонування екоготелів в Україні як чинник активізації підприємницької діяльності. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 57–65.
5. Домбровська С. М. Державне регулювання туристичної галузі України: монографія. Харків : НУЦЗУ, 2016. 196 с.
6. Іванченко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4112>
7. Лупак Р. Л. Оцінювання формування конкурентних переваг туристичних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. С. 189–194.
8. Морозова О. С., Морозов О. В., Волочнюк Є. Г. Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності в умовах змін клімату в південному регіоні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 28. Ч. 2. С. 42–48.

9. Мельниченко О.А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків : НУЦЗУ, 2017. 153 с.

10. Охріменко А. Г. Досвід європейських країн фінансування туризму. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2014. № 34. С. 160–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_20

11. Ткаченко Т., Гладкий О., Жученко В. Рекреаційний туризм: диверсифікація продуктового портфеля. *Scientia Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2021. № 138 (4). С. 81–90.

REFERENCES

1. Alekseeva Y. V. (2009) State regulation of social tourism in Ukraine. *Collection of scientific works of NAPA*, vol. 1, pp. 182–191.

2. Bezugla L., Kuvaeva T., Gerasimenko T. (2022) Problems and prospects of the development of inclusive tourism in Ukraine and Europe. *Economy and society*. no. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>

3. Boiko V. O. Kliuchnyk A. V., Pivnova L. V. (2020) Strengthening the competitiveness of ecological (green) tourism enterprises. *Visnyk Khersonskoho Natsionalnoho Tekhnichnoho Universytetu*, vol. 3, pp. 213–222.

4. Hranovska V. H., Boiko V. O. (2020) Functioning of eco-hotels in Ukraine as a factor of activ-

ization of entrepreneurial activity. *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 57–65.

5. Dombrovska S. M. (2016) *State regulation of the tourist industry of Ukraine*: monograph. Kharkiv: NUTSU Publishing House.

6. Ivanchenko N. M. (2015) Problems and prospects for the development of recreational tourism. *Efficient economy*. no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4112>

7. Lupak R. L. (2016) Assessment of formation of competitive advantages of tourist enterprises. *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, vol. 3, pp. 189–194.

8. Morozova O. S., Morozov O. V., Volochniuk E. H. (2019) Development of recreational and tourist activities in the conditions of climate change in the southern region of Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. is. 28. p. 2. pp. 42–48.

9. Melnichenko O. A. (2017) *Features of tourism industry development in Ukraine*: monograph. Kharkiv: NUTSU Publishing House.

10. Okhrimenko A. G. (2014) The experience of European countries of tourism financing. *Visnyk of Lviv National University. Series: International Relations*, no. 34. pp. 160–167. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_20

11. Tkachenko T., Gladkyi O., Zhuchenko V. (2021) Recreational tourism: diversification of the product portfolio. *Scientia Fructuosa (BULLETIN of the Kyiv National University of Trade and Economics)*, no. 138(4), pp. 81–90.

*Стаття надійшла до редакції
14 грудня 2023 р.*